

4. *Basilevicz M. Opus artis oratoriae...* Смоленская коллегия. – 1756. – РГБ. – Ф. 733 (Смолен.), № 21. – 154 л.; 5. *Emporium totius facultatis rhetoricae...* Московская Славяно-греко-латинская академия. – 1744-1745. – РГБ. – Ф. 173.1. – № 356. – 178 л.; 6. *Praecepta de arte rhetorica ex auctoribus, qui genuinam dicendi rationem attigerunt...* Коломенская семинария. – 1761. – РГБ. – Ф. 173.1, № 357. – Л. 85-193; 7. *Praecepta oratoria ex antiquis atque recentioribus auctoribus excerpta...* Рязанская семинария. – 1759. – РГБ. – Ф. 194 (К.И. Невоструева, № 43. – 249 л.; 8. *Procopovič Feofan. De arte rhetorica libri X // Slavistische Forschungen.* – Köln; Wien, 1982; 10. *Rhetorica, sive manuductionum ad eloquentiam libellus.* Курс лекций по риторике, читанных в Нижегородской семинарии. – 1766. – РГБ. – Ф. 312, № 78. – 95 л.

Любецька К.П. (Мінськ, Республіка Білорусь)

Да характарыстыкі выпрацоўкі беларускай навуковай тэрміналогіі ў 1990-ыя гады ХХ ст.

У статті здійснена спроба характеристики особливостей впорядкування білоруської термінології в кінці ХХ ст. Розглянуто основні підходи до формування термінології, відображені в профільній літературі, охарактеризовано екстралінгвістичні причини, які викликали т.зв. “термінологічний вибух”, визначено корпус спеціальної літератури, присвяченої аналізу терміносфер.

Ключові слова: спеціальна лексика, термін, термінологія, термінографія, екстралінгвістичні причини, мовна ситуація.

В статье осуществлена попытка характеристики особенностей упорядочения белорусской терминологии в конце ХХ в. Рассмотрены основные подходы к формированию терминологии, отраженные в профильной литературе, охарактеризованы экстралингвистические причины, которые вызвали т.н. “терминологический взрыв”, определен корпус специальной литературы, посвященной анализу терминосфер.

Ключевые слова: специальная лексика, термин, терминология, терминография, экстралингвистические причины, языковая ситуация.

In article attempt of the characteristic of features of streamlining of the Belarusian terminology at the end of the XX century is carried out. The main approaches to the terminology formation, reflected in profile literature are considered, the extralinguistic reasons which caused so-called “terminological explosion” are characterized, the case of the special literature devoted to the analysis a terminosfer is defined.

Key words: special lexicon, term, terminology, terminografiya, extralinguistic reasons, language situation.

Пытанні распрацоўкі і ўдасканалення беларускай нацыянальнай тэрміналогіі працягваюць заставацца актуальнымі ў беларускім мовазнаўстве. Варта адзначыць пры гэтым, што пры фарміраванні нацыянальнай тэрміналогіі неабходна ўлічваць папярэдні вопыт, асэнсаванне якога дапаможа кваліфікацыі узроўню назапашанага ў розных тэрмінасферах беларускай навукі, сістэматызацыі здабыткаў, што ў цэлым паспрыяе вырашэнню сучасных праблем беларускай тэрміналогіі.

З мэтай аналізу асноўных падыходаў да распрацоўкі беларускай тэрміналогіі ў 90-я гады ХХ ст. прадугледжваецца вылучэнне корпуса навуковых прац, у якіх адлюстроўваюцца пытанні распрацоўкі і ўпарадкавання беларускай тэрміналогіі, вызначэнне асноўных прынцыпаў распрацоўкі і стварэння беларускай тэрміналогіі, асэнсаванне тэрмінаграфічнага вопыту.

1990-ыя гады ХХ ст. можна ахарактарызаваць як своеасаблівы 'тэрмінаграфічны выбух'. Ажыццяўленню актыўнай тэрмінатворчай дзейнасці ў 1990-ыя гады ХХ ст. спрыяе прыняцце "Закона аб дзяржаўнасці беларускай мовы", калі значна павышаецца актуальнасць распрацоўкі тэрміналогіі на беларускай мове і ідзе актыўны працэс перакладу навуковых тэкстаў. Працэс станаўлення беларускай нацыянальнай школы і звязаны з ім пераход да выкладання дысцыплін у рэспубліцы на беларускую мову ў гэты перыяд патрабуюць у першую чаргу распрацоўкі і выдання якаснай беларускамоўнай літаратуры: падручнікаў, слоўнікаў, дапаможнікаў і г.д. У сувязі з гэтым лексікаграфічная спадчына 1990-ых гадоў ХХ ст. з уключэннем спецыяльнай лексікі разнастайная па тыпах і відах слоўнікаў: вузка- і шырокагаліновыя слоўнікі перакладнога і тлумачальнага характару, стандарты, слоўнікі спецыяльнай наменклатуры, гласарыі, мінімумы, слоўнікі-дадаткі да манаграфічных даследаванняў і падручнікаў. Агульная колькасць створанага ў галіне тэрмінаграфіі ў гэты час налічвае 323 адзінкі. Калі прасачыць храналогію выданняў слоўнікавых матэрыялаў, то вынікае, што пікі дзейнасці прыпадаюць на 1992-1996 гады, параўнайце: у 1990 г. падрыхтавана 6 даведнікаў, у 1991 г. – 14 адзінак, у 1992 г. – 38, у 1993 г. – 48, у 1994 г. – 30, у 1995 г. – 31, у 1996 г. – 25, у 1997 г. – 12, у 1998 г. – 12, у 1999 – 6. Станоўчым для фарміравання беларускай спецыяльнай лексікі гэтага часу з'яўляецца тое, што падрыхтоўка перакладной прадукцыі спрыяла пашырэнню паняццевай базы беларускай тэрміналогіі, а таксама арыентавала яе на больш прасунуты ўзровень, дасягнуты ў іншых больш развітых у дадзеным напрамку мовах: рускай, англійскай, нямецкай, французскай і інш.

Беларуская тэрмінаграфічная дзейнасць у 1990-ыя гады ХХ ст. пачынаецца са слоўнікаў, якія мелі на мэце сістэматызацыю асноўных тэрмінаў у пэўных галінах ведаў. Паводле дадзеных аўтарытэтных бібліяграфічных даведнікаў [1], тэрміналагічная дзейнасць у гэты час адбывалася ў асноўных галінах навукі, тэхнікі, культуры, мастацтва і грамадскага жыцця. На думку стваральнікаў бібліяграфічных даведнікаў, падрыхтоўка бібліяграфічных матэрыялаў прадыхтавана тым, “каб паказаць, што нараканні на нераспрацаванасць тэрміналогіі на беларускай мове, якія нярэдка гучаць з боку тых, хто адмаўляе ў праве на жыццё беларускамоўнай навуцы і беларускамоўнаму навучанню, у тым ліку і ў ВНУ, часта не маюць пад сабой падстаў” [4, 3].

Адметнасцю гэтага этапу фарміравання беларускай тэрміналогіі з’яўляецца распрацоўка новых для беларускай тэрміналогіі тэрмінагалін, напрыклад: *сувязь, супраціўленне матэрыялаў, трыбафатыка, мікраэлектроніка, пластанатомія, маркетынг, матэматычная статыстыка, медыцынская вірусалогія, міжнародныя валютна-фінансавыя адносіны, псіхалогія сямейнага жыцця, радыёэлектроніка, стаматалогія дзіцячага ўзросту, сухапутны транспарт лесу, тэорыя імавернасцяў, тапограф-картаграфія, тэарэтычная механіка, тэксталогія, тэхналогія палімерных матэрыялаў, фізіка-матэматычныя навукі, фізіка-тэхнічныя навукі, фізіялогія раслін, хіміка-біялагічныя навукі, хімія і фізіка палімераў, хірургічная анатомія жаночай палавой сістэмы, церце, зношванне і змазка (дэталю машыны), цыталогія, экалогія, эканоміка і кіраванне ў спажывецкай кааперацыі, этыка сямейнага жыцця і інш.*

Надзённыя пытанні беларускай тэрміналогіі, задачы тэрміналагічнай дзейнасці і спосабы ўпарадкавання нацыянальнага тэрмінафонду вырашаюцца ў спецыяльных друкаваных органах: “Тэрміналагічным зборніку” [3] і “Тэрміналагічным бюлетэні” [2]. На старонках выданняў знаходзяць адлюстраванне як тэарэтычныя артыкулы, так і матэрыялы прыкладнога характару. Профільныя даведнікі сталі т.зв. адкрытай трыбунай для абмеркавання праблемных і найбольш складаных пытанняў айчыннага тэрміназнаўства.

Ажыўленне тэрміналагічнай дзейнасці абумовіла падрыхтоўку грунтоўных манаграфічных даследаванняў: Антанюк Л.А. “Беларуская навуковая тэрміналогія” і яе ж “Сучаснай беларуская тэрміналогія”, дзе акрэслены асноўныя этапы фарміравання тэрміналагічнай лексікі беларускай мовы, прааналізавана структура беларускай навуковай тэрміналогіі, вызначаны задачы ўпарадкавання і асноўныя прынцыпы і заканамернасці яе развіцця і функцыянавання ў беларускай мове.

Сіламі супрацоўнікаў АН БССР Арашонкавай Г.У., Булыкам А.М., Люшцікам У.В., Падлужным А.І. падрыхтавана калектыўная праца “Тэорыя і практыка беларускай тэрміналогіі”, у якой падрабязна разгледжаны асаблівасці структурнай арганізацыі беларускай тэрміналогіі, акрэслена роля інтэрнацыянальных элементаў ва ўпарадкаванні беларускай спецыяльнай лексікі.

Значны ўнёсак у справу ўпарадкавання нацыянальнага тэрмінафонду зрабілі падрыхтаваныя кандыдацкія дысертацыі (9 адзнак). У работах звярталася ўвага на адметнасці фарміравання асобных тэрмінагалін, праводзіўся структурна-семантычны, этымалагічны і словаўтваральны аналіз спецыяльнай лексікі асобных тэрмінафер, разглядаліся спосабы тэрмінаўтварэння і іх прадукцыйнасць, вывучаліся асаблівасці станаўлення і развіцця беларускай тэрміналогіі.

Актыўнае абмеркаванне задач і адметнасцей фарміравання нацыянальнай тэрміналогіі адбывалася ў межах навуковых канферэнцый. Пры распрацоўцы тэрмінасістэм рознымі аўтарамі прапаноўвалася прытрымлівацца тых агульных устаноў і спосабаў, што былі выпрацаваны ў беларускай мове ў 20-30-я гады ХХ ст., выкарыстоўваць сродкі беларускай мовы (дыялектную лексіку, асаблівасці словаўтварэння, фанетычную структуру мовы і да т.п.), не адмаўляючыся ад выкарыстання інтэрнацыянальнай тэрміналогіі.

Такім чынам, з прыведзенага вышэй кароткага агляду адметнасцей фарміравання беларускай навуковай тэрміналогіі з 1990 па 2000 год вынікае, што ў гэты перыяд былі створаны спрыяльныя магчымасці для рашэння тэарэтычных і практычных задач упарадкавання беларускай нацыянальнай тэрміналогіі. У гэты час выйшлі ў свет грунтоўныя тэрміналагічныя слоўнікі, значна папоўнілася тэрміналагічная база на беларускай мове і пашырылася сфера, ахопленая тэрміналагічнай працай. Варта адзначыць таксама ўвядзенне беларускай тэрміналогіі ў шматмоўныя тэрміналагічныя слоўнікі і тым самым уключэнне яе ў шырокі лінгвістычны кантэкст. Натуральна, што шмат у якіх галінах маецца грунтоўны падмурак для далейшай сістэматызацыі і ўпарадкавання беларускай тэрміналогіі. У сувязі з адзначаным вышэй можна канстатаваць, што сцвярджэнні аб нераспрацаванасці тэрміналогіі на беларускай мове абсалютна не маюць падстаў.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Тэрміналагічныя слоўнікі (асобныя выданні) 1918-1998 гг.: Бібліягр. давед. / Рэд. Г. Цыхун. – Мінск, 2000. – 74 с.; Беларускія слоўнікі й энцыклапедыі: бібліяграфія / склад. В. Кіпель, З.Саўка. – Нью-Ёрк; Мінск, 2002. – 608 с.;
2. Тэрміналагічны бюлетэнь. Вып. 1-2. Мінск, 1997-1998; 3. Тэрміналагічны зборнік. Вып. 1- 4. Мінск, 1983-1990; 4. *Цыхун Г.* Беларуская тэрміналогія ў тэрміналагічных слоўніках (1918-1998) / Г.Цыхун // Тэрміналагічныя слоўнікі (асобныя выданні) 1918-1998 гг. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 2000. – С. 3-8.

Марченко Н.В. (Київ, Україна)

Соціолінгвістичний чинник минулого і сьогодення у сучасному бутті лужицьких сербів

У статті розглядається соціолінгвістичний чинник впливу на буття серболужицьких слов'ян як в історичному, так і в сучасному вимірах. Наголошується на тому, що демографічний, соціальний, психологічний, політико-економічний, та релігійні чинники опосередковано чинять вплив на життєдіяльність західнослов'янського народу, а мовний та культурозберігаючий чинники безпосередньо служать збереженню та ствердженню етносу.

Ключові слова: культура, мова, слов'янський, соціолінгвістичний, традиції.

В статье рассматривается социолингвистический фактор влияния на жизнедеятельность серболужицкого народа как в историческом, так и в современном представлении. Подчеркивается то, что демографический, социальный, психологический, политико-экономический и религиозный факторы опосредствованно влияют на жизнь западнославянского народа, а языковой и культурный факторы служат непосредственно для его сохранения и утверждения.

Ключевые слова: культура, язык, славянский, социолингвистический, традиции.

The article aims to researching the sociolinguistic factor of the influence to being of the Lusatian Sorbs both the historical and the modern dimension. It is underlined to the role of demographic, social, psychological, political, economical and religious factors, which mediately had been influencing to the being of the Lusatian Sorbs. Immediately the linguistically and cultural factors intend for the retention and for the statement of the Lusatian Sorbs.

Key words: culture, language, Slavic, sociolinguistic, traditions.

Лужицькі серби (*Lužički Srbi*) (інші етноніми – лужичи, лужичани; лат. *surbi, sorabi*) або сорби (*Sorben* – так їх називають німці) – західні слов'яни – належать до національної меншини, яка проживає на території